

5. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2004. – 390 с.
6. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность / Ю.Н. Караулов. – М. : Научная мысль, 1987. – 264с.
7. Седов К.Ф. О жанровой природе дискурсивного мышления языковой личности / К.Ф. Седов // Жанры речи: Сборник научных статей. – Саратов, 1999. – С.13-26.
8. Стельмах Я.М. Провінціалки: П'єси / Я.М. Стельмах. – К.: Мистецтво, 1991. – 268с.
9. Шмелева Т.В. Модель речевого жанра / Т.В.Шмелева// Жанры речи. Вып. 1. – Саратов, 1997. – С.88-98.

Анотація. У статті розглядається функціонування жанру сповіді в різних комунікативних ситуаціях; аналізується використання мовленнєвих стратегій, вербальних засобів, їх зв'язок з іншими мовленнєвими жанрами як вияв мовної особистості. Матеріалом дослідження слугували тексти п'єс Я.Стельмаха, в яких відтворюється процес комунікації та репрезентуються мовні особистості.

Ключові слова: мовна особистість, мовленнєвий жанр, комунікативні стратегії.

Summary. The article describes the functioning of confession genre in different communicative situations. Speech strategies, verbal means and their relation to other genres of speech as a manifestation of language personality are analyzed. The research was conducted on the material of Ya. Stelmakh's plays, in which a process of communication and language personality are embodied.

Keywords: linguistic personality, speech genres, communicative strategies.

УДК 811.373.7'161.2

Свердан Т.П., Ткач В.І.

МІСЦЕ ЗООФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У НАЦІОНАЛЬНО-МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ УКРАЇНЦІВ

Звернення до проблем національного самоусвідомлення й самовираження спрямовує дослідників на пошуки нових підходів до розгляду і вивчення мови як носія народного духу. Зокрема, актуальними є студії, пов'язані з вивченням мовної картини світу, тобто описом мови як відображення картини світу. І це неспроста, адже картина світу – це цілісний образ світу, формування якого зумовлене історико-культурними реаліями певного етносу і який визначає специфічний спосіб сприйняття довкілля.

Найбільш виразними в плані нагромадження й передавання не лише раціональної, а й емоційної етнокультурної інформації про дійсність є фразеологізми.

Фразеологічні одиниці у кожній конкретній мові називають найбільш важливі для представника певного етносу фрагменти світу, при цьому те, що актуально для одного народу, може бути абсолютно не значимим для іншого. Саме тому фразеологія посідає одне з чільних місць у національно-мовній картині світу, і її вивчення вкрай необхідне для повного уявлення про світоглядні пріоритети того чи іншого народу, його побут, характер, важливість/неважливість історико-культурних подій тощо.

Особливо плідним для власне лінгвокультурологічних досліджень видається аналіз різноманітних лексичних шарів та лексико-тематичних груп, серед яких значний інтерес привертають до себе назви реалій фауни, що містять багато відомостей про самовизначення українців.

Цікавими в зазначеному аспекті є фразеологічні одиниці з компонентами-фауноназвами, оскільки самі фауноназви як носії символічного значення, зародженого почасти ще в тотемістичних уявленнях, – вагомий складник національно-мовної картини світу українців.

Дослідженню символічного значення тварин присвячені праці Г.Булашева, В.Войтовича, В.Давидюка, І.Огієнка та ін. Вивчення фауноназв як компонентів фразеологічних одиниць загалом висвітлене у студіях З.Василько, І.Голубовської, ін. науковців.

Мета і завдання нашого пошуку – встановити реалізацію символічних значень фауноназв у складі фразеологічних одиниць й окреслити семантичний спектр фразеологізмів, значення яких мотивоване саме символізацією тієї чи іншої фауноназви. Така мета не випадкова, оскільки

“символ – одна з наймогутніших підвалин національної культури... Саме знання символіки допоможе нам усвідомити картину світу, спосіб мислення наших пращурів, їх естетичні, моральні ідеали” [5, 192-193], а знання про реалізацію цієї символіки у фразеології й поетів.

Приміром, М. Костомаров розглядав символ у системі понять художнього мислення як уявлення, що викликає певне коло асоціацій, зумовлених процесом поетичного освоєння світу. У цьому розумінні “символ – образ і разом з тим не-образ, оскільки включає в себе додатковий смисл, органічно пов’язаний з образом, але не тотожний йому” (цитуюмо за Кононенком: 1996 [2, 147-148]). Безперечно, кожен символ є образом, проте не кожен образ може стати символом. Образ перетворюється у символ лише тоді, коли в ньому з’являється національне, культурне чи інше забарвлення. У цьому випадку образ і риса, яка його витворює, настільки зливаються, що перший набуває ознак символу. Та й почасти сама лінгвоментальна формула – носій образу-символу – стає символічною. Приміром, фразеологічні одиниці, відбиваючи особливості світогляду, культури, традицій і звичаїв, набувають образно-символічного змісту. Саме ж слово-символ у складі фразеологізмів актуалізує свої внутрішні можливості, які й визначають межі його вживань та семантичний діапазон.

Прикметно, що у своїй теорії символу М. Костомаров належне місце теж відводить природі. Науковець наголошує на нерозривному зв’язку людини й природи. На його думку, національна символіка (зокрема українська) співвідноситься з природним середовищем [там само].

Аналіз нашого фактичного матеріалу, досить численного (896 одиниць), хоча й вибраного лише з одного джерела, дає можливість констатувати, що у складі фразеологічних одиниць не всі фауноназви зберігають символічне значення і не завжди це значення формує загальну семантику фразеологізму. Однак досить часто саме символічне значення певної фауноназви є базою для творення фразеологічної одиниці. Цікаво, що фразеологізмами, мотивованими символічними значеннями фауноназв, найчастіше є одиниці на позначення таких реалій:

1. Риси характеру людини: працьовитість: *доброга вола у ярмі пізнають* (4, 154); волелюбність (незалежність): *старого собаку важко до ланцюга привчити* (4, 196); *і золоті удила коневі не милі* (4, 161); вірність: *кінь не видасть – і ворог не знайде* (4, 161); корисливість: *кіт воркоче, бо кашки хоче* (4, 184); ненаситність: *кіт по сало і на порожні банти скаче* (4, 185); простодушність: *дай ослові вівса, а його до будяків тягне* (4, 176); зверхність (хвалькуватість): *нащо тая чвань пороссяча* (4, 176); *великої кошари свиня* (4, 171); упертість: *хоч ти, пане, лопни – кричи, а кобила не везе* (4, 176); *знає свиня, що перець, вона каже, що то гречка* (4, 171); лінивість: *нашій кішці миші хвоста від’їли* (4, 185) тощо.

2. Поведінка людини: підступність (дворушництво): *кіт леститься, а дряпає* (4, 159); нахабність (невихованість): *посади свиню за стіл, вона й ноги на стіл* (4, 174); *свиня рилом волокна і “добрий день” не рекла* (4, 175); невдячність: *не кидай перлів свиням, бо потопчуть* (4, 174); улізливість: *не є такого пня, щоб в нього не почухалась свиня* (4, 174); покірність: *як овечка: не скаже ні словечка* (4, 151); шкідливість: *носив кіт сало, аж поки стало* (4, 186) і под.

3. Мисленнєва діяльність людини: досвідченість (обізнаність): *старий пес дармо не бреше* (4, 196); *чує кішка, де мишка є* (4, 186); далекоглядність: *на те кішка мишей учить, щоб самій голову не об’їли* (4, 185); кмітливість: *не той кінь, що в болото увезе, а той, що з болота витягне* (4, 163); розумова обмеженість: *був би послом, якби не вдався ослом* (4, 176); *у клячі грива довга, а ум короток* (4, 165) та ін.

4. Фізична діяльність людини: спритність (і вміння виплутуватися зі скрутного становища): *він що кішка: як ти його не кинь, а він все на ноги стає* (4, 183); сила: *молодого коня не впряжеш у гнилі оглоблі* (4, 162); швидкість: *доброму коневі не довгі верстви* (4, 160); повільність: *волом зайця не здогониш* (4, 154) і под.

5. Зовнішність людини: низькорослість: *маленька собачка – повік щеня* (4, 191); охайність: *кіт миє і підощви* (4, 185); неохайність: *у свині своя звичка: як не в реп’яхах та поросі, то в болоті* (4, 175) тощо.

Отже, наш матеріал показує, що символічні значення фауноназв реалізуються переважно у фразеологічних одиницях на позначення людини. І це не випадково. Адже символічного значення та чи інша фауноназва набула в результаті спостереження людини за твариною і “проектуювання” на тварину людського “я”. Зауважимо такий собі обіг: спочатку тварину ототожнюють з людиною, надаючи їй людських рис, потім людину змальовують через порівняння з твариною.

Спостереження за тваринним світом переосмислювали і переносили на себе. Антропометризм є домінантною ознакою аналізованих фразеологічних одиниць. Образ тварини накладався на людину. До слова, за В.Кононенком, “на творенні мовної картини світу істотно позначилися народні уявлення про перевтілення людей у тварин, що зумовило традиційне зіставлення поведінки людини і тварини” [2, 147].

У ході дослідження ми з’ясували, що з-поміж зоофразеологізмів, зокрема, мотивованих символічними значеннями фауноназв, кількісно переважають одиниці з назвами свійських

тварин. Це доводить твердження про переважання у традиційному світогляді українців рис господарника – працюючого, дбайливого, тісно пов'язаного з природою у всіх її виявах.

Окрім того, варіювання кількості фіксованих фразеологічних одиниць свідчить про “життя” фауноназв у звичаях і традиціях українського народу, його міфах, казках та обрядовості. Цей факт може також свідчити про позитивне або негативне значення тієї чи іншої тварини у житті людей, про її побутове призначення тощо. Проте, попри різну кількість зоофразеологізмів української мови з тією чи іншою фауноназвою, можемо стверджувати, що носії мови впродовж віків могли з їхньою допомогою оцінювати певну рису характеру людини, кваліфікувати як моральну чи аморальну її поведінку, підкреслювати важливість якогось виду її діяльності й узагалі висловлювати судження про людське існування як таке.

Загалом зоофразеологія української мови, у тому числі й фразеологічні одиниці з компонентами-назвами тварин, потребує подальших ґрунтовних студій, оскільки сягає своїм корінням тотемістичних вірувань, що зародилися ще на родоплемінній стадії розвитку і через язичницькі уявлення, трансформувались спочатку у міф, а пізніше у казку, байку, фразеологізм тощо, дійшли до сучасного мовця. Тобто цей фрагмент мовної картини світу українців становить цінний пласт національної культури.

Список використаних джерел

1. Василько З. С. Символізація значення слова в українському фольклорному мовленні (на матеріалі фауноназв у казках, піснях і пареміях): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / З. С. Василько; НАН України, Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні. – К., 2003. – 20 с.
2. Кононенко В. І. Символи української мови / В. І. Кононенко; літ. ред. В. Барчук. – К.; Івано-Франківськ: Плай, 1996. – 272 с.
3. Левченко О. П. Символи у фразеологічних системах української та російської мов: лінгвокультурологічний аспект): автореф. дис. ... доктора філол. наук: 10.02.01 / О. П. Левченко; НАН України, Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні. – К., 2007. – 36 с.
4. Прислів'я та приказки: Природа. Господарська діяльність людини / упоряд. М. М. Пазяк, відп. ред. С. В. Мишанич. – К.: Наук. думка, 1989. – 480 с.
5. Словник символів культури України / за ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка. – К.: Міленіум, 2002. – 260 с.

Анотація. У статті схарактеризовано семантичні групи на позначення людини та її діяльності, в основу яких лягли фразеологічні одиниці, мотивовані символічним значенням компонентів-фауноназв. Зауважено, що українська зоофразеологія становить значний пласт національної культури, який сягає своїм корінням тотемістичних уявлень наших пращурів.

Ключові слова: зоофразеологізм, картина світу, символ.

Summary. The article deals with the reflection in the language of the material and spiritual culture of Ukrainian people. Reviews the one of the reasons of Ukrainian animals idiomatically phrases with supporting component symbolic as an object of mentality of Ukrainians.

Key words: zoophraseology, picture of the world, symbol.

УДК 821.161.2

Свідер П.І.

АРХЕТИПИ МАТЕРІ І МАТЕРИНСТВА У ТВОРЧОСТІ ЄВГЕНА ГУЦАЛА

Про матір написано, продемонстровано в усіх видах мистецтв безліч творінь різних родів, жанрів. Ця безконечність природно обумовлюється, визначається суттю, місцем її в житті людини. І звернення до проблеми накладає на будь-якого автора особливу відповідальність. Не вдаватись до штампу, не повторювати. Сказати щось своє. І проявляється це і в ситуації, і в мові.

Саме в цьому плані постає новела Є. Гуцала. Починаючи з назви. Йдеться не про конкретну особистість, як у звичайному творі. Предмет уваги автора – щось особливе, значиме. О б р а з матері, органічна – одна з вузлових частин безконечного світу природи. Починаючи з зовнішності. Материне обличчя – в центрі мерехтливих німбів променів, кольорів. Вона близько – і є цей німб. Ступила вбік – і навколо вже не іскриться й не мерехтить німб. Важко повірити в справжність німбу – і так само важко визнати, що його вже нема.